

Ett jul-äfventyr, berättadt af Agricola. Några kommentarer

Tillkomst och publicering

Ett jul-äfventyr publicerades i Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning 24.12 1856. Det ingår inte i Rydbergs Skrifter och har heller aldrig omtryckts någon annan stans. – Stycket infördes inte i tidningens följetongsavdelning ("under strecket" på första sidan), utan placerades efter dess nyhetsavdelningar.

Signaturen Agricola ("bonde" på latin) hade tidigare använts av Rydberg i följetongen *De vandrande djäknarne*, som gick i Handelstidningen från 2 april till 5 maj 1856. Den skulle användas en tredje och sista gång för dikten *Mohikanens hund*, som publicerades i Handelstidningen 23.1 1857. Då löpte redan (sedan 9 januari) *Fribytaren på Östersjön* i tidningens följetong; det skulle bli den första tryckta text som (i sista avsnittet 26.5) undertecknades med Rydbergs namn.

Inga manuskript eller utkast till *Ett jul-äfventyr* har bevarats. Stycket nämns inte heller i Rydbergs bevarade korrespondens. Man kan kanske gissa att det kom till på samma sätt som *Lille Viggs äfventyr på julafton* femton år senare – nämligen genom att Rydberg av sin chefredaktör ombads skriva något passande till julnumret.

Kommentarer till texten

Gällivare-verken

Under början av 1800-talet anlades flera järn- och sågverk i Norrbotten med stöd av särskilda privilegier. Syftet var att utveckla länets ekonomi med utgångspunkt från malmfyndigheterna i Gällivare. Företagen samlades först i kunglig ägo men såldes 1855 till ett konsortium, huvudsakligen med norska intressenter. Att driva dem lönsamt skulle emellertid pga transportsvårigheterna inte bli möjligt förrän på 1890-talet.

Hvalfiskfångsten vid Sydpolen

Valjakt i de antarktiska farvattnen började inte på allvar förrän 1904, när en bas anlades i Grytviken på Sydgeorgien.

Spanska statspapper

Spanien genomgick 1854-56 en ekonomisk och politisk kris med inslag av statskupper och inbördeskrig.

Riksdaler riksmynt

Genom 1855 års myntreform ersattes Riksdaler banco och Riksdaler riksgälds (1 rdr banco = 1,5 rdr riksgälds) båda av Riksdaler riksmynt (med samma värde som riksgälds). Rdr banco och riksgälds indelades båda i 48 skillingar (åter med olika värden), medan rdr riksmynt indelades i 100 öre. I det gamla systemet var sedeln om 8 skilling (banco) mycket vanlig; eftersom vanligt folk räknade i riksgälds kallades den för "tolvskilling". Efter myntreformen motsvarades detta belopp av 25 öre, och tjugofemöringen kom därför långt in på 1900-talet att kallas för

”tolvskilling”. – Denna begreppsliga eftersläpning får väl anses förklara att innehållet i broderns plånbok (rdri riksmünt) och hans hyra (12 skillingar per dag) kronologiskt tycks höra hemma på var sin sida om myntreformen.

Croesus

Krösus, mycket rik man. Egentligen latinska formen av grekiskans Kroisos, namnet på en fabulöst rik lydsk kung från 500-talet före Kristus.

Hedvig

Berättarjagets syster har samma namn som Rydbergs ”älsklingssystem” (född 1826, 1851 emigrerad till USA och där gift med en svensk handlare Kraak, senare Clark) och, fördenskull, som hans mor (Hedvig Kristina Rydberg, f Duker).

Litteraturoversikt

Ett Juläfventyr har behandlats i

Karl Warburg: *Viktor Rydberg. En lefnadsteckning*, I, Sthlm 1900, s. 366-367.

Victor Svanberg: *Rydbergs Singoalla*. Lund 1923, s. 14-16.

Paul Gerner: *Viktor Rydbergs ungdomsdiktning*, Sthlm 1931, s. 79-81.

Tore Lund: *Den trogne smugglaren. Viktor Rydberg och textens spegel*, Sthlm 2006, s. 121-124.

Warburg kallar *Ett jul-äfventyr* för en ”icke mycket betydande, men älskvärd berättelse i samma anda som *De vandrande djäknarne*” och hävdar att Rydberg i berättelsens hjälte (den varmhjärtade optimisten som trots alla motgångar bevarar sin arbetslust, sin goda tro och sina förhoppningar) har tecknat en bild av sin egen bror Carl August Rydberg.

Svanberg för samman berättelsen med de två andra verken av Agricola. Han utgår från *De vandrande djäknarne*, som han menar präglas av en ”rousseauism” med två ansikten, en idyllisk-praktisk-realistisk (personifierad av den ene djäknaren, Göran) och en romantisk-radikal (personifierad av Görans kamrat Adolf). Dessa stridiga stämningar har sedan ”gått isär och härska var för sig” i Agricolas två senare alster. ”Det ena (juläfventyret) förhålligt liksom bondenovellen småländsk förnöjsamhet, och denna belönas här med frukterna av amerikansk företagsamhet.” Medan den andra (Mohikanens hund) är ”en poetisk dödsklagan över den försvinnande naturmänniskan i indianens exotiska gestalt”.

Gerner behandlar också novellen i anslutning till *De vandrande djäknarne* och till dess ”dubbla ansikte”. Han menar (i anslutning till Svanberg) att den romantiske 40-talsradikalen Rydberg i *Djäknarne* försöker uppta femtitalets estetiska ideal, men att han misslyckas eftersom idyllrealismen inte passar hans konstnärliga begåvning. Den lantliga idyllen är ett fattigt fantasimotiv, i synnerhet då den saknar 1700-talsidyllens erotik. ”Rikare innehåll får idyllen först, när den bäres upp av den klassiska kärleken till vardagslivets ting och förhållanden, eller då den tjänar som uttryck för ett konkret och mångsidigt människointresse. Denna vardagslivets och människointressets realism är det emellertid, som lyser med sin frånvaro i *Djäknarne*...”

I Agricolas senare verk har de realistiska och romantiska strömmarna skilts åt.
”Djåkarna betecknar hos Rydberg det sista försöket att i den programmatiska realismens konstform sammantränga den spontana romantikens patos. När bonde-novellens signatur, Agricola, ytterligare två gånger kommer till användning, gäller det i ena fallet en renodlat realistisk novell, i det andra, en romantisk dikt. Den opersonliga formen och det personliga innehållet ha repellerat varandra.”

”Novellen, som heter *Ett juläfventyr* [...], berättar om, hur en ruinerad men energisk före detta brukspatron på juldagen erhåller besök av sin syster jämte dennes man, vilken i Amerika genom djärva spekulationer tjänat en förmögenhet och nu vedergäller svågern, för vad denne tidigare förlorat på honom. Originalen till porträttet av brukspatronen är enligt Warburgs uppgift författarens bror Carl August Rydberg. Det är också hyllningen till broderns i en varmhjärtad och idealiserande schematik återgivna karaktär, med dess sega energi och fasta förtröstan, som utgör novellens innehåll. Men då författaren icke är människoskildrare, blir detta innehåll ganska tunt. Av Rydbergs egna drömmar, oro och längtan finner man här ingenting. Den lilla wetterberghiaden har inte kunnat rymma den.”

Novellen markerar alltså enligt Gerner ”en återvändsgränd i en uttrycksform, som med Rydbergs förutsättningar var alltför trång och opersonlig”. Den romantiska dikten *Mohikanens hund* anger istället ”den riktning, i vilken utvecklingen under den närmaste tiden skulle gå”.

Lund ansluter till Svanberg och Gerner men kompletterar med tanken att *Ett Juläfventyr* liksom många andra Rydbergstexter innehåller sin egen självkommentar. Novellen är således inte bara ett *exempel* på att signaturen Agricolas idyllrealism var en återvändsgränd. På den metalitterära nivån *proklamerar* den också misslyckandet, dömer ut bonderealismen (den nyinköpta gården Sädeslösa) som ofruktbar och pekar istället fram mot mer färgstarka och expansiva fantasimotiv (”målade vagnar”) i stil med den roman som Rydberg då redan hade under arbete, den roman där han för första gången skulle lyckas med sin ”verksamhet” och skapa något han kunde underteckna med sitt eget namn.

Tore Lund 14.6.2008